

Hodno obdivu nebo cejchem kriminálního živlu? Z historie příjmení a volby křestních jmen „světských“

Hanka Tlamsová¹

Worthy of admiration or a whiff of the criminal element?

From the history of surnames and the choice of first names of Czech travellers

The presented paper concerns the choice of first names and the issue of surnames of Czech nomadic people in the so-called long 19th century. The statistics of the most common first names of nomadic comedians, shopkeepers and grinders came from the research of several thousand registry books, as well as other sources of evidence. Rarities and specific examples of naming children from this socio-professional community of people once displaced on the very edge of society were not left out of interest either. The study also draws attention to research problems in relation to surnames and at the same time presents a reflection on what the surname meant to these people in the first place.

KEYWORDS:

travellers, surnames, first names, Czechia

Minimálně od první poloviny 18. století kočují českými, moravskými i slezskými krajinami tzv. „světští“.² Toto označení je pro jistou socioprofesi skupinu obyvatel v mnohém problematické, neboť mění svůj význam jak v čase, tak mezi různými uživateli. V dnešní době se za „světské“, což je výraz ryze moderní, všeobecně považují pouze cirkusoví umělci a majitelé pouťových atrakcí, maximálně pouťoví stánkaři. Z historického hlediska toto vymezení považují za nedostatečné, neboť na ně navazují i čeští kočovní loutkoherci, kramáři, brusiči a další příbuzné profese. Komedianti s kramáři či brusiči sdíleli jak společný způsob obživy a života na cestách, tak byli navzájem — a to někdy velmi úzce — pokrevně příbuzní. Pro potřeby této studie proto „světskými“ myslím všechna výše uvedená povolání, nikoliv pouze cirkusáky a kolotočáře.³

Počátky historického bádání o „světských“ spadají do konce 19. století, kdy se dílčí studie objevily v *Českém lidu* a to zejména zásluhou nadšenců z řad veřejnosti (Moravec 1895; Tykač 1902). Avšak v odborné literatuře tato socioprofesi skupina obyvatel dlouho zůstávala na okraji zájmu. Jednou z výjimek byl Jindřich Veselý, první badatel loutkářské historie a zakladatel časopisu *Český loutkář*. Jeho prvotní amatérské

1 Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích; kontakt: *Hanka.Tlamsova@email.cz*

2 Nadále bude tento termín důsledně psán v uvozovkách.

3 Výrazy jako „cirkusák, kolotočář, komediant či kramář“ jsou zde užívány výhradně jako terminus technicus, nikoliv v pejorativním smyslu slova.

nadšení vyústilo v organizovaný výzkum, na základě čehož publikoval několik studií a statí (Veselý 1927–1930). O několik dekád později se další jihočeský regionální historik Jan Toman zaměřil na osobnost Matěje Kopeckého, dodnes možná nezaslouženě považovaného za nejslavnějšího českého loutkoherce (Toman 1960). Jen tři roky po Tomanově monografii o rodě této loutkohercecké legendy vyšlo doposud vysoce cenné a nepřekonané dílo *Loutkářská kronika* z pera Jaroslava Bartoše (Bartoš 1963). Na základě precizní badatelské činnosti v Národním archivu Bartoš sestavil první kolektivní biografii českých lidových loutkářů a artistů z Čech, Moravy a Slezska a zároveň zcela zásadní dílo pro poznání historie českého loutkářství a cirkusu. Na Bartošovy poznatky dokázali kvalitně navázat až Alice Dubská (Dubská 2000 a 2004), která se věnovala dějinám loutkoherectví, a Hanuš Jordan, specialista na český cirkus 20. století (Jordan 2014 a 2015).

Nutno podotknout, že dosavadní výzkumy se týkaly především různých aspektů výdělečné činnosti kočovných umělců, než „světských“ osob jako takových. Svou roli jistě sehrála náročnost archivního bádání této skupiny obyvatel potulující se po celém území habsburské monarchie, a naopak celkem slušná zchovalost pramenů k jejich přínosu společnosti v oblasti umění. Velký zlom přišel až v roce 2007 s postupnou digitalizací evidenčních pramenů, tj. zejména matrik, sčítacích operátů či policejních přihlášek, což konečně umožnilo systematické sbírání dat z celé republiky, ale i z okolních států, bez nutnosti faktického objždění archivů. Díky rozmachu občanské genealogie se mj. podařilo rozšířit a zpřesnit některé starší práce o poznatky z občanského života této komunity lidí, kdysi dávno odsouzených na samý okraj společnosti. Následující text je tudíž založen na excerpci tisíců matričních knih a dalších evidenčních pramenů vzniklých v tzv. 19. století, a to za pomoci genealogických postupů.⁴ Data byla zpracovávána pomocí genealogického programu Family Tree Builder od společnosti MyHeritage.⁵

Do studie byli zařazeni ti čeští a moravští kočovní komedianti, kramáři, brusiči aj., kteří splňovali tři základní podmínky. Kromě samozřejmého způsobu obživy byla nutností i stejná výdělečná činnost po několik generací a v neposlední řadě jejich příbuzenská vazba. Přestože tyto tři podmínky splňovali i někteří „cikáni“ příbuzensky propojeni se zkoumanou komunitou, ti jsou součástí výzkumu pouze okrajově. Jejich rodinné vztahy totiž většinou tvořily zcela svébytnou uzavřenou komunitu, nebyli tak se „světskými“ úzce propojeni, ať již mezigeneračně, natož v několika různých generacích. Archivními zdroji podložené začátky drtivé většiny dnes „tradičních světských“ rodů spadají do konce 18. století v souvislosti s francouzskými revolučními a následně napoleonskými válkami. Na druhé straně byl výzkum limitován současnými platnými zákony, ať už se jedná o zákon o ochraně osobních údajů (101/2000 Sb.), zákon o matrikách, jménech a příjmeních (300/2000 Sb.) a další. Proto pro zkoumané období byl stanoven nejzazší rok 1921.

4 Matriční knihy byly využity ze všech sedmi oblastních archivů a z Archivu hlavního města Prahy.

5 Verze 8.0.0.

PŘÍJMENÍ JAKO ZNAČKA ČI CEJCH?

Vznik nejstarších příjmení se u nás datuje do 14. století, a to ve vyšší společnosti — nejprve u šlechty, poté u měšťanů, svobodných sedláků a na konec u prostých venkovanů. V tuto dobu se však jednalo o nepovinná, a hlavně nedědičná přízviska, tzv. příjmy. Teprve z nich se postupně až do 18. století vyvíjela dědičná příjmení, která byla povinně ustanovena až roku 1780 za vlády císaře Josefa II. Způsoby vzniku příjmení byly různé. Nejpočetnější skupinou jsou příjmení odvozená z křestních jmen, dále z místních jmen, podle zaměstnání, na základě fyzické podoby, osobnostní povahy, velkou skupinu tvoří i příjmení vzniklá z názvů sociálních skupin, zvířat a mnohých dalších věcí a jevů z každodennosti lidí v minulosti (Moldanová 2010: 9–20). Nejinak tomu bylo u „světských“, jejichž příjmení jsou často odrazem tehdejšího nelehkého života stále na cestách.⁶

Z podrobného genealogického průzkumu vyplynulo, že se po území habsburské monarchie ve zkoumaném období pohybovalo okolo 300 navzájem příbuzensky propojených rodů „světských“ (Tlamsová 2020). Zakladatel či zakladatelka rodu již nesl(a) příjmení, které dědičně přešlo i na potomky. Na tomto místě je však nutné důrazně upozornit na nejednotný pravopis těchto příjmení. To sice bylo dědičné, ale neznamenovalo to, že se striktně dodržovala i jeho písemná forma. Důslednost přinesla až zvýšená státní byrokracie v první polovině 20. století.

Faráři či kaplani pověřeni vedením matričních knih zapisovali příjmení tak, jak jej slyšeli nebo tak, jak jim bylo s ohledem na národnost a s tím spojený jazyk zápisu přirozené. To se sice dělo u všech skupin obyvatelstva, ale u kočovných umělců či kramářů byla míra komolení „původního“ příjmení ještě vyšší. Jména „světských“ byla o to problematičtější, když byla pro faráře na rozdíl od vlastních farníků zcela neznámá. Nepomáhalo jim ani to, že mnozí kočující jedinci byli negramotní a uměli se podepsat pouze třemi křížky. Velkou variabilitu zápisu přinášela zvláště delší německá příjmení u česky mluvících duchovních správců. Jako příklad lze uvést velmi rozvětvený rod jihočeských kočovných kramářů Holzäpfelů, jehož členové byli do matričních knih zapisováni též jako Holcepl, Hulcepl, Hultzepl aj. Zajímavý doklad „zkomoleného“ jména jsou i na první pohled zdánlivě rozdílná příjmení brusičských rodů Ilických a Štiliců. Nositelé tohoto příjmení měli v minulosti společné předky jmenující se Stilitzky, počestěle Stilický (Tlamsová 2020).

Kromě variabilních zápisů příjmení skýtá bádání po „světských“ ještě další častý háček spojený s jejich pojmenováním, a to jsou nemanželské a po delší době od křtu dodatečně legitimizované děti. Obecně platilo, že nemanželské děti nesly příjmení po svobodné matce do té doby, než se vdala, a její manžel se k dětem před dvěma svědky přihlásil za otce. Pokud ovšem k legitimizaci dobrovolně přistoupil a děti skutečně za vlastní přiznal. Problém nastává zvláště v tom případě, pokud k legitimizaci došlo až v dospělosti nemanželských dětí, které třeba i stihly založit své vlastní rodiny s původním příjmením po matce. V těchto případech docházelo k chaotickému za-

⁶ Např. příjmení Habich — německy jestřáb, volně žijící pták, nebo též z „habe nichts“; dále Rangl — od německého range = zlý kluk, řada příjmení odvozených od názvů zvířat, tj. Liška, Kočka, Stehlík, Sýkora apod.

měňování nebo též zdvojování jmen. U nemanželských dětí, u kterých byl otec ovšem znám, byla čas od času užívána obě rodná příjmení rodičů s dovětkem „jinak“, „recte“, či „vulgo“ např. *Jan Procházka recte Urban*.⁷

Samostatnou kapitolou jsou i nemanželské děti vdov, které se narodily více jak deset měsíců po smrti matčina manžela. I tyto děti by správně měly nést dívčí jméno své matky, ale nedodržovalo se to bezvýhradně, jak to dokládá následující příklad. Marii roz. Kočkové se čtyři roky po smrti manžela Josefa Kopeckého narodil syn Emanuel. Přestože se měl řádně jmenovat Kočka, byl zapsán jako Emanuel Kopecký, syn ovdovělé Marie Kopecké.⁸ Následně i jeho děti a vnoučata zůstala u příjmení Kopecký, přestože s rodem nejslavnějšího českého loutkoherce patrně neměli nic společného. Důvody této chyby se můžeme jen domnívat. V úvahu přichází laxnost faráře nebo snaha zachovat „značku“, kterou příjmení slavných loutkoherců Kopeckých již v té době bez pochyby bylo.

Příjmení obecně byla u „světských“ převelice důležitá, ostatně důležitá jsou dodnes. „Světští“ jej používali jako onu osvědčenou značku, na základě známého příjmení se k sobě hlásí, v rámci komunity se podporují, přestože se třeba osobně neznají. Naopak u zcela nesusvětských příjmení jsou někteří „světští“ ostražití, nedůvěřiví a někdy až velice nepřátelští.⁹ Na druhou stranu došlo na začátku 20. století i k některým oficiálním změnám příjmení z „ryze světského“ na zdánlivě „obyčejné“.¹⁰ Žádosti s odůvodněním o oficiální změnu příjmení se v českých archivech nedochovaly, takže nad motivací přejmenovaných jedinců opět můžeme pouze spekulovat. Jedním z reálných důvodů však může být i jakýsi cejch, který „světské příjmení“ kromě osvědčené značky neslo. Některé rody byly v minulosti totiž více spojovány s bohatou kriminální činností než se světským uměním a zábavou.¹¹ Jednalo se spíše o rody potulných kramářů a brusičů. Ti se na rozdíl od „pouhé potulky“, za kterou byli nezřídká trestáni i komedianti, dopouštěli i horších zločinů. Od různých podvodů a drobných krádeží evidujeme i několik případů (loupežné) vraždy (Šindelář 2009: 236–246).¹²

7 SOA v Třeboni, Sběrka matrik Jihočeského kraje, řk. FÚ Sedlice, kn. 11, fol. 335. <https://digi.ceskearchivy.cz/7131/121/1901/1464/61/0>

8 SOA v Třeboni, Sběrka matrik Jihočeského kraje řk. FÚ Kovářov, kn. 11A, fol. 45. <https://digi.ceskearchivy.cz/13237/47/1166/2389/86/0>

9 Osobní zkušenost autorky.

10 Zdaleka nejvíce případů změn příjmení evidujeme u rodu Ranglů. František Rangl (*1909) — změna příjmení na Maroušek; František Rangl (*1906) — změna příjmení na Mareš; bratři Josef (*1891) a Antonín (*1902) si shodně změnili příjmení na Staněk; Antonín Rangl (*1914) — změna příjmení na Janský. „Nová linie“ známého cirkusového rodu Kludských vznikla přejmenování Františka Lagrona (*1887) na Františka Kludského podle dívčího jména své matky. Podle pamětníků nechtěl být František Lagron (*1887) — byl omylem — spojován se jmenovcem pochybných mravů.

11 Mezi velice častými příjmení „světských“ v českých věznicích najdeme trojici jmen Habich, Hubený, Rangl, ale i mnohé další.

12 Například bratři vrahové Josef (*1886) a Matěj (*1888) Habichové, ale i tři sourozenci zločejí Wegschmiedové skončili pro bohatou kriminální minulost v německém vyhlazovacím táboře v Osvětimi. Viz <http://auschwitz.org/en/museum/auschwitz-prisoners/>.

Mnohá příjmení „světských“ jsou v české společnosti zcela běžná, ničím nevyčnívající — např. Blažek, Černý, Fiala, Hájek, Homolka, Liška, Navrátil, Novák, Šimek či Urban. Do další skupiny lze zařadit ta, která na první pohled sice mohou budít dojem světského původu nositelů, ale v jisté míře se objevovala i mezi usedlíky — např. Dubský, Flachs, Holzäpfel, Kočka či Vocásek a mnohá další. Existuje ovšem i silná skupina příjmení, která byla zcela jistě navázána pouze na „světské“ a jejich už v té době usedlé příbuzné, což prokázal dlouholetý genealogický výzkum. Za všechny lze jmenovat Berousek, Habich, Karfiol, Kludský, Laghi, Lagron, Rangl, Wegschmied, a Wertheim.

I mezi příjmeními „světských“ rodů najdeme řadu cizího původu. Vedou pochopitelně ta německy znějící, ale sporadicky se mezi nimi objevují i jiná — např. holandský Lagron, italský Laghi a polský Majka. Nejedná se o nic překvapivého, ale jedna zajímavost v souvislosti s německy znějícími příjmeními se našla. Bäumel, Blümel, Böcksteffl, Eichinger, Eisenhammer, Gruber, Fix, Habich, Hofinger, Holz knecht, Kaiser, Leigner, Pflieger, Rangl, Rössler, Schmied, Šlehofer a Visinger byla (jsou) příjmení těch „světských“, kteří mají mezi předky pohodné a biřice s německým původem, kteří měli v Čechách a na Moravě poměrně silné zastoupení. Přitom se jedná o nejsilnější skupinu německy znějících příjmení mezi „světskými“. U dalších se původ doposud nepodařilo objasnit (např. Apeltauer, Herrgott, Hubinger aj.), u příjmení Dammer a Wertheim byl doložen zakladatel rodu příchozí koncem 18. století z Německa, a nestor rodu Karfiol přijal příjmení poté, co byl jako žid roku 1790 v dospělosti pokřtěn.¹³

MARIE, JOSEF, ALE I SILAS A OLYMPIE. VARIABILITA KŘESTNÍCH JMEN „SVĚTSKÝCH“ OSOB

Výběr křestního jména dlouhodobě ovlivňovala především církev. Jména křesťanského původu začala postupně vytlačovat jména slovanská, která na našem území dominovala do 13. století. Od století následujícího se rozšiřuje kult svatých a po tridentském koncilu byla povolena pouze jména z římské martyrologie (Knappová 2015: 18–20). Ještě koncem 19. století bylo církví nadále doporučováno držení se křesťanských jmen i přesto, že čím dál více začaly do výběru jména promlouvat i módní vlivy. Inspirace k pojmenování dítěte vycházela jak z církevního kalendáře, tak z blízké i vzdálené rodiny, dávala se jména po kmetrovi, po vrchnosti nebo po panovníkovi, po patronu kostela, po nově kanonizovaných, blahorečených či rovnou svatořečených, ale třeba i na počest kulatého výročí svatého (např. v roce 1863 se narodilo více Cyrilů). Více než následování křesťanských vzorů však při pojmenování dítěte hrála obecná obliba těchto jmen a zmíněné módní vlivy bez ohledu na období (např. Grulich 2008; Lednická 2012; Skořepová 2018).

Mezi dlouhodobě populární jména patřila Anna, Jan a Václav, ostatní jména světců byla vlivem nástupu třetí vlny křesťanských jmen zatlačena do pozadí. K velké změně

¹³ AHMP, Sběrka matrik, řk. FÚ Dejvice, sign. DEJ N2, pag. 28. <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=0E15DF4F734142D593062F3930C5678E&scan=29#scan29>

došlo až v barokním 18. století. Zavedený kult Panny Marie a svatého Josefa, kanonizace nových barokních světců a vzor u habsburských panovníků vedl k masovému rozšíření jmen Marie, Josef, František, dále také Terezie, Karel či Antonín. Ruku v ruce s tím přišla i přechýlená ženská jména barokních světců, a sice Josefa, Františka, Antonie a Karolína. Období 19. století zase pod vlivem vlasteneckého citění oživilo stará slovanská jména, která se označovala za jména národní. Dochází k boomu všech -slavů, -mírů či -milů, jako například Jaroslavů, Stanislavů, Bohumilů či Bohumírů. U žen se začaly objevovat Boženy, Růženy, Vlasy či Jarmily (Knappová 2015: 20–21).

Pro následující analýzu jmen „světských“ bylo vybráno celkem 7 807 živě narozených osob v 19. století, tedy mezi lety 1801 a 1900. Spodní i horní datová hranice byla určena s ohledem na dostupnost pramenů a dostatečné množství záznamů. Před rokem 1800 jsou dohledaná data narození pouze minimálně a v mladší době nálezům brání tzv. živé matriky uložené doposud na matričních úřadech, kam je pro badatele složitější přístup. Dohromady 3832 dívek a 3975 chlapců z komunity „světských“ neslo za 19. století celkem 85 ženských a 100 mužských různých jmen, což je zhruba dvojnásobně větší variabilita než u venkovského obyvatelstva ve stejném období (Skořepová 2018). Tato čísla navíc nejsou konečná, neboť s ohledem na neusedlý způsob života zkoumané komunity a s tím spojený náročný výzkum, není vyloučeno, že mnohé osoby chybí, a tak jedinečných jmen by mohlo být daleko více. Celkem 440 osob dostalo u křtu dvě jména a 9 osob dokonce tři. Do statistik však bylo bráno v potaz pouze to první, neboť ta další jména se v dalším životě jedince zpravidla neobjevovala, nebyla zapsána ani u svatby, ani u narození dítěte a ani u úmrtí.

Pro „světské“, kteří se až na malé výjimky vždy hlásili k římskokatolické církvi, byla první volba jména jasná. S přehledem nejvíce dívek z této specifické socioprofesionální komunity dostalo u křtu jméno Marie (ve starších dobách byl spíše užíván tvar Mariana, i když na určitý čas se obě tato jména protínala), Anna, Františka, Josefa a Barbora. U chlapců byl po celé staletí nejčastější Josef, František, Jan, Václav a Antonín. Výše nastíněný historický vývoj oblíbenosti křestních jmen tak potvrzuje i tato analýza zaměřená na komunitu „světských“. Nicméně i zde lze sledovat pozvolnou proměnu oblíbenosti takřkajíc „tradičních“ jmen, která byla zlehka vytlačována jak různými módními trendy své doby, tak jmény veskrze exotickými.

Z tabulky č. 1 je patrné, že po celé 19. století neměla Marie (Mariana) mezi dívčími jmény konkurenci. Byla tak pojmenována více jak pětina všech dívek. Ještě solidním počtem nositelek se mohlo chlubit jméno Anna, které opanovalo druhé místo. Dohromady tato dvě jména měla více jak 40 % nositelek v komunitě „světských“ v 19. století. Další oblíbená jména v pořadí už tuto dvojici následují s velkým rozdílem. Shodné prvky s většinovou společností se i u „světských“ projeví v gradující popularitě dívčích jmen Františka, Josefa či Antonie, což reflektuje podobný vývoj u jejich mužských protějšků. Přestože v tabulce nejsou uvedené, je nutné upozornit i na sílící oblibu Karolíny (neboli Karly) od 40. let 19. století a po roce 1870 též Boženy, Emílie a Růženy. Tato čtveřice jmen se v jistých dekádách dostala do popředí na úkor Rozálie, Alžběty i Kateřiny, jejichž popularita koncem 19. století prudce klesla.

Kromě vysloveně jmen oblíbených „světští“ dávali ta dívčí jména, která byla sice méně obvyklá, avšak stále poměrně obyčejná. Za všechny lze jmenovat Anežku, Evu,

TABULKA Č. 1. Obvyklá ženská jména v 19. století

Rok narození	Marie/Mariana	Anna	Františka	Josefa	Barbora	Kateřina	Terezie	Antonie	Rozálie	Alžběta	Jiné	Všechny dívky
1801-1810	28	26	4	14	12	17	7	3	1	11	27	150
1811-1820	50	52	10	9	15	12	5	6	5	2	30	196
1821-1830	45	42	19	23	20	23	12	6	4	5	20	219
1831-1840	71	58	23	21	24	22	12	3	3	10	39	286
1841-1850	85	86	32	27	32	40	17	18	10	5	48	400
1851-1860	90	85	39	32	30	25	23	13	8	6	79	430
1861-1870	107	94	29	35	28	38	22	16	7	10	97	483
1871-1880	126	95	34	33	41	23	28	22	13	8	149	572
1881-1890	128	79	42	34	13	13	16	20	12	9	172	538
1891-1900	122	85	29	30	17	13	21	25	9	4	203	558
Celkem	852	702	261	258	232	226	163	132	72	70	864	3832
%	22,2	18,3	6,8	6,7	6,1	5,9	4,3	3,4	1,9	1,8	22,5	100

TABULKA Č. 2. Obvyklá mužská jména 19. století

Rok narození	Josef	František	Jan	Václav	Antonín	Karel	Matěj	Vojtěch	Emanuel	Tomáš	Jiné	Všichni chlapci
1801-1810	23	19	22	8	11	1	13	1	0	2	27	127
1811-1820	37	46	42	9	17	5	8	26	2	4	28	224
1821-1830	54	37	35	18	19	5	7	5	1	5	23	209
1831-1840	62	62	54	42	22	9	11	5	5	2	38	312
1841-1850	88	81	62	42	42	12	17	8	7	8	54	421
1851-1860	98	97	79	45	38	20	17	5	17	3	51	470
1861-1870	105	76	72	57	47	14	16	9	12	9	96	513
1871-1880	102	87	67	66	55	34	14	9	13	14	133	594
1881-1890	115	94	51	59	61	23	12	8	15	3	155	596
1891-1900	79	60	55	65	50	26	6	10	4	3	151	509
Celkem	763	659	539	411	362	149	121	86	76	53	756	3975
%	19,2	16,6	13,6	10,3	9,1	3,7	3,0	2,2	1,9	1,3	19,0	100

Julii, Kristýnu, Johanu (u které se překvapivě nepotvrdila souvislost s oblíbeným Janem), Magdalenu, Markétu či Veroniku. V mladší době se více objevovaly i Adéla, Anastázie, Amálie, Cecílie, Eleonory, Pavlína i Petronily a jiné. Těmito jmény ale podobnost s usedlým obyvatelstvem končí. U „světských“ se objevila i ta křestní jména, která lze považovat za vskutku raritní, a objevovala se jich u nich relativně často. Benigna, Estázie, Filipína, Florentina, Hildegarda, Klementýna, Klotylda, Leokádie, Leopoldina, Maxmiliána, Olympie a Peregrina jsou jen některé rarity, které zaujmou na první pohled i dnes. Zcela výjimečná byla v 19. století i Martina a Monika, které se mezi „světskými“ rovněž objevily, a jež se dostaly do populárních jmen až v druhé polovině 20. století. Naopak se mezi „světskými“ prakticky vůbec neujala jinde obvyklá Dorota či Markéta.

U chlapců a mužů byl okruh dominantních jmen rozšířen na tři až pět. Prakticky polovina mužské populace z komunity „světských“ nesla jedno z trojice jmen Josef, František, Jan a další bezmála pětina patřila Václavům a Antonínům. Těchto prvních pět odpovídá i dalším onomastickým výzkumům českého venkova 19. století, byť s rozdílným pořadím (Skořepová 2018: 209). Mimo tabulku se umístila další poměrně běžná, avšak ne tak početná jména jako Čeněk (Vincenc), Jakub, Jiří, Hynek (Ignác), Martin, Mikuláš, Petr či Štěpán a z novější doby Alois, Bohumil, Ferdinand, Jaroslav, Ludvík nebo Rudolf. Celkem překvapivě se za celé období 100 let mezi „světskými“ objevili opravdu zcela výjimečně Ondřejové, Vítové a Pavlové, kteří sice obecně nepatří mezi nejoblíbenější, ale určitě ne tak zcela opomíjená jména jak tomu bylo mezi sledovanými kočovníky. Mezi skutečná raritní jména nejen mezi mužskou částí „světských“ můžeme ovšem zařadit Celestýna, Engelberta, Floriána, Isberta, Isidora, Jarolíma, Lambertta, ale i dnes běžného Libora, Olympia, Silase a další.

Větší nápaditost při pojmenování svých dětí se zvyšovala od poloviny 19. století. Jelikož „světští“ prakticky nebyli omezeni menším prostorem, nápady čerpali jak z českého venkova, tak města, ale i ze zahraničí. Zdroj nejbližší inspirace ale měli mnohem blíže — v rodině. Křestní jména světských se v rodě dědila, a to jak u mužské, tak ženské strany. Ne výhradně z otce na (prvorozeného) syna, z matky na dceru, ale též z děda na vnuka, babičky na vnučku, nebo strýce na synovce apod. Velice často byly děti „světských“ pojmenovány po kmotrovi, ať už z řad této uzavřené kočovné komunity, nebo od usedlých zcela neznámých lidí, které „světští“ na své štaci náhodou potkali. Až když došla oblíbená či tradiční rodová jména, teprve pak museli rodiče u mladších dětí hledat inspiraci v širším okruhu rodiny a známých, možná na doporučení, možná na základě jiného hlediska. Oblíbený zvyk zvláště českého venkova, a to pojmenovat své dítě po patronovi, který dle církevního kalendáře v době narození potomka měl svátek, se u „světských“ jednoznačně neprojevil, i když ani inspiraci tohoto druhu vyloučit nelze. Záleželo rovněž na době (častěji v první polovině 19. století) a i na prostoru (více v jižních Čechách).

Některá křestní jména byla vysloveně typická pro konkrétní rod, např. u Berousků byl rodovým jménem Josef, u Kludských Antonín, u Kočků František, u Kopeckých Matěj, u Lagronů Josef, u Tříšků František a Antonín atd. Tato jména se v průběhu historie rodu opakují v každé generaci, prakticky od každého syna, ale také i od dcery. Není bez zajímavosti, že se také jedná o jména zakladatelů těchto rodů.

Konkrétně lze uvést příklad rodu Němeček, kde měli v oblíbě jméno na tu dobu ne zrovna typické — Dominik. Stejnomený zakladatel k němu přišel roku 1805 při křtu, když ho na rukou držel jeho kmotr, šenkýř Dominik Špalek.¹⁴ Dominiku Němečkovi (* 1805) se v roce 1838 narodil prvorozený byt v tu dobu ještě nemanželský syn Dominik (* 1838), kterého následným sňatkem uznal za vlastního. Jelikož tento Dominik (* 1838) v raném věku zemřel, stejné jméno dostal i jeho mladší bratr (* 1855), což mimochodem byla zcela běžná praxe ještě na začátku 20. století. Ten dětská léta přežil, oženil se a svého prvorozeného syna (* 1881) pojmenoval rovněž po sobě. Tím ale výčet nositelů tohoto jména neskončil. Nejstarší Dominik Němeček (* 1805) měl i dceru Annu, provdanou Tříškovou. Ta se svým mužem komediantem Karlem Tříškou pojmenovala dokonce tři své syny jménem po svém otci, tedy optikou dětí po dědečkovi z matčiny strany. Dva z nich (* 1868 a * 1876) rovněž zemřeli jako děti, třetí Dominik (* 1880), později úspěšný provazochodec, se v roce 1906 oženil s Karolínou Kaiserovou a měl s ní opět Dominika (* 1908). Přes rod Tříšků se popularita tohoto jména rozšířila i k dalším příbuzným rodům — k výše zmíněným Kaiserům a též k Laghiům.¹⁵

I u ženské části bychom našli podobný příklad s jedinečným jménem Olympie. První nositelkou mezi „světskými“ byla Olympie Chmelařová (* 1851), dcera krasojezdce Jana Chmelaře z Prahy. Její kmotra se do matriční knihy zapsala jako Olympia Persiwal a farář dopsal, že i ona se živila jako krasojedkyně.¹⁶ Příjmení Persiwal (Persival) se však dále mezi českými umělci nevyskytuje, patrně se jednalo o umělkyni cizího původu. V roce 1871, již jako Olympie Malečková (* 1851), šla za kmotru malé dcerce loutkoherce a artisty Františka Tojšla a jeho manželky Aloisie. Děvčátko (* 1872) bylo pojmenováno po své kmotře. Stejným jménem byla pojmenována i její neteř Olympie Chmelařová (* 1877) a dcery od jejích sestřenic Olympie Štaubertová a Olympie Becková. Perličkou může být, že mužským protějškem tohoto jména byl pojmenován i synovec Olympie Tojšlové (* 1872), a to Olympias Kellner (* 1889).

Případy Dominika Němečka či Olympie Chmelařové jsou prakticky ukázkové, ale ne vždy se podařilo obstojně vyjasnit motivaci pojmenovat své dítě tak či onak. Zvláště se jedná o jména raritní, kdy se na první pohled do matričních knih jakákoliv souvislost nebo vysvětlení neukázalo. Jak se vzalo např. křestní jméno *Silas* u proslaveného rodu Berousků se nadále lze pouze dohadovat. Snad lze uvažovat nad možným cizokrajným vzorem, snahou se odlišit v silné konkurenci nebo snad i nad jistým skrytým vlivem faráře, který „světské“ seznámil i s méně známými svatými. Minimálně snaha se odlišit od ostatních a přiblížit něčemu exotickému, a to i ve výběru jména a následně

14 SOA v Praze, Sběrka matrik Středočeského kraje, řk. FÚ Březno, kn. 6, fol. 53. <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/4350/57>

15 Rodokmen Němečků bude součástí Lexikonu světem jdoucích L-Ž, který vyjde na podzim roku 2022.

16 AHMP, Sběrka matrik, FÚ Kostel sv. Petra na Poříčí, sign. PE N20, fol. 158. <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=2FOEBE1B7BE64303A683F4C05684E8E9&scan=160#scan160>

i své přezdívky, se v hojně míře projevuje až ve 20. století. Zde již ale nestačí archivní prameny hromadné povahy a používané genealogické postupy. Pro 20. a 21. století, které by si jistě zasloužilo samostatný výzkum, je zapotřebí se zeptat ochotných současníků. Jaké byly jejich pohnutky k pojmenování svých dětí, jak vznikly jejich přezdívky, jak se žije s typicky cirkusovým příjmením a co dělají italské koncovky u jejich původně českých příjmení? Možností je spousta.

LITERATURA

- Bartoš, Jaroslav. 1963. *Loutkářská kronika*. Praha: Orbis.
- Dubská, Alice. 2000. Náchodský měšťan Jan Brát a jeho loutkářská rodina. (K dějinám českého loutkářství 18. a 19. století), in: Lidya Baštecká (ed.), *Stopami dějin Náchodska: sborník Státního okresního archivu Náchod* 6, s. 79–98.
- Dubská, Alice. 2004. *Dvě století českého loutkářství. Vývojové proměny českého loutkového divadla od poloviny 18. století do roku 1945*. Praha: AMU.
- Grulich, Josef. 2008. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Jordan, Hanuš. 2014. Příběh českého cirkusu, in: Ondřej Cihlář — Hanuš Jordan, Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění.
- Jordan, Hanuš. 2015. *Zpověď principála*. Neratovice: Verbum.
- Knappová, Miloslava. 2015. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* Praha: Academia.
- Lednická, Blanka. 2012. *Sestavte si rodokmen. Pátráme po svých předcích*. Praha: Grada.
- Moldanová, Dobrava. 2010. *Naše příjmení*. Praha: Agentura Pankrác.
- Moravec, Bedřich. 1895. „Světlem jdoucí“. Řada figurek z našeho života venkovského. *Český lid* 4, s. 235–237.
- Peterka, Josef. 2014. *Cesta k rodinným kořenům. Praktická příručka občanské genealogie*. Praha: Libri.
- Skořepová, Markéta. 2018. Čas křtu a výběr jména novorozence ve venkovské společnosti 19. století. *Český lid* 105, 199–218.
- Šindelář, Vladimír. 2009. *Jihočeský zločin v časech staré monarchie*. České Budějovice: Veduta.
- Tlamsová, Hanka. 2016. *Loutkoherci, gymnasté, kramáři a šlejiři. Proměny životních strategií světských rodů od konce 18. do počátku 20. století*. České Budějovice: diplomová práce na FF JU.
- Tlamsová, Hanka — Černý, Václav. 2019. Okolnosti uzavírání sňatků „světských“ osob od konce 18. do první třetiny 20. století. *Historická demografie* 43, s. 67–99.
- Tlamsová, Hanka. 2020. *Lexikon světem jdoucích A–K*. Brno: PhDr. Ivo Sperát.
- Toman, Jan. 1960. *Matěj Kopecký a jeho rod*. České Budějovice: Krajské nakladatelství.
- Tykač, Jan. 1902. Kočující obchodníci. *Český lid* 11, s. 371–375.
- Veselý, Jindřich. 1929. Don Juan jako Don Žán a Don Šajn u českých lidových loutkářů. *Národopisný věstník československý* 2–3, s. 173–213.
- Veselý, Jindřich. 1927–1930. *Komedie a hry podle starých rukopisů, loutkářských tradic a Matěje Kopeckého I–IV*. Praha: A Storch syn.
- Veselý, Jindřich. 1927. O životě, díle a rodu Matěje Kopeckého, *Loutkář* 14, nečíslovaná příloha.
- Vyhlička, Jan. 2020. *Lexikon nedotknutelných*. Brno: PhDr. Ivo Sperát.

KONKRÉTNĚ ZMÍNĚNÉ PRAMENY:

Archiv hlavního města Prahy, Sběrka matrik:

římskokatolická farnost Dejvice —

kniha DEJ N2

římskokatolická farnost Kostel sv. Petra

na Poříčí — kniha PE N20

Státní oblastní archiv v Praze, Sběrka matrik

Středočeského kraje:

římskokatolická farnost Březno — kniha 6

Státní oblastní archiv v Třeboni, Sběrka matrik

Jihočeského kraje:

římskokatolická farnost Sedlice — kniha 11

římskokatolická farnost Kovářov — kniha 11A

Mgr. Hanka Tlamsová (* 1989). Historička a profesionální genealožka dlouhodobě se věnující genealogii „světských“. V roce 2016 obhájila na Historickém ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity pod vedením doc. PhDr. Josefa Grulichy, Ph.D. sepsanou diplomovou práci *Loutkoherci, gymnasté, kramáři a šlejšři. Proměny životních strategií světských rodů od konce 18. do počátku 20. století*. Výzkumu „světských“ v období tzv. dlouhého 19. století se věnuje i nadále, přičemž od 1. října 2021 bude téma rozvíjet v rámci svého interního doktorského studia oboru českých dějin na FF JU.